

Бібліографічний опис:

Вітюк Н. Р. Мова ворожнечі в соціальних мережах під час війни. Психолінгвістичні засади етикетного та конфліктного дискурсів : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (з міжнародною участю) (м. Івано-Франківськ, 29 вересня 2023 р.) / [упоряд. С.Д. Литвин-Кіндратюк]. Івано-Франківськ. 180 с. С.21-24.

Надія Романівна Вітюк,

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
доцент кафедри соціальної психології, кандидат психологічних наук, доцент,
Івано-Франківськ
nadiia.vityuk@pni.edu.ua*

МОВА ВОРОЖНЕЧІ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

ПІД ЧАС ВІЙНИ

Після початку повномасштабної російсько-української війни в інформаційному просторі різко зросла кількість проявів мови ворожнечі. Постійна, тривала загроза безпеці Україні і її громадян, суспільно-політична та економічна нестабільність, невизначеність життя, потреба людей в отриманні новин, у взаємодії з іншими інтернет-користувачами для обміну думками й почуттями, висока проникність повідомлень через відсутність часових та географічних обмежень, швидкість поширення інформації та практично необмежений доступ до неї, широта аудиторії, можливість анонімної передачі повідомлень, труднощі ідентифікації проявів дискримінації – все це створює можливості для проникнення мови ненависті і ворожнечі у соціальні мережі та інтернет загалом.

Соцмережі все більш активно впливають на індивідуальну, групову, масову свідомість та поведінку, на суспільно-політичну ситуацію. Як показують результати досліджень USAID-Internews, у 2023 році саме соціальні мережі є основним джерелом новин для 76% користувачів [2]. Тому дослідження феномену мови ворожнечі, її ознак, особливостей функціонування в мережі «Інтернет», соціальних чинників і наслідків є доволі актуальним. Наша мета – розглянути психологічні особливості і соціальні функції мови ворожнечі під час війни.

Єдиного визначення терміну «мова ворожнечі» на сьогодні ще немає. Більшість дослідників розглядають мову ворожнечі як акт агресивної, зневажливої, девіантної комунікації, звертаючи увагу на те, що вона має руйнівну силу, містить небезпеку агресії й насильства, порушує культурні стандарти, правила або норми соціальної взаємодії (Дж.Волдрон, Л.Нільсен, Г.Колесник, С.А. Кастаньо-Пульгарін, Дж.А.Корлетт, Н.Родрігес, Р.М.Сімпсон, Н.Суарес-Бетанкур та ін.). Комітет міністрів Ради Європи трактує мову ворожнечі (hate speech) як усі види висловлювань, котрі поширюють, розпалюють, підтримують або виправдовують расову ненависть, ксенофобію, антисемітизм та інші форми ненависті, викликані нетерпимістю, зокрема такою, що виявляється у формі агресивного націоналізму та етноцентризму, дискримінації меншин і ворожого ставлення до них, а також іммігрантів та осіб, що за своїм походженням належать до іммігрантів [3].

Мова ворожнечі використовує вербальні та невербальні засоби комунікації, і може втілюватися у будь-яких формах, як-от: висловлювання, меми, пісні, жести, символи, різноманітні зображення, відео, які застосовуються для створення негативних, принизливих повідомлень стосовно певної особи чи групи, а тому може призводити до соціальної поляризації, дискримінації, конфліктів. Мова ворожнечі ґрунтується на упередженнях та соціальних стереотипах, у ній відображаються проблеми, цінності, потреби, побоювання членів суспільства. Її дискурс в соціальних мережах зазвичай є досить простим і зрозумілим для більшості користувачів. Маркерами мови ворожнечі є принизливі або дискримінаційні висловлювання щодо інших людей на підставі критерію їх ідентичності (національності, статі, раси, мови, релігії, кольору шкіри, політичної, культурної, етнічної приналежності, сексуальної орієнтації, стану здоров'я, економічного становища чи інших чинників), акцентуація на їх інтелектуальні чи моральні недоліки, гостра сатира, наклеп, перекручування історичних подій, провокаційні висловлювання щодо соціальних чи політичних питань, звинувачення певних осіб чи соціальних груп у негативному впливі на безпеку і цілісність держави або окремих регіонів, груп, осіб, прями або

завуальовані заклики до радикальних дій, остракізму, залякування, обмеження можливостей для членів певної соціальної групи, виправдовування випадків нетолерантності і застосування насилля.

Мова ворожнечі має високий потенціал конфліктогенності, адже вона транслює зневагу, ненависть, приниження групи або особи, яка до неї належить, спрямована викликати гостру емоційну реакцію, а тому може використовуватися з метою прихованого управління людською свідомістю та поведінкою і мати досить складні, деструктивні наслідки для суспільства. Відтак законодавством багатьох країн передбачена адміністративна та кримінальна відповідальність за використання й поширення мови ворожнечі. Однак в умовах війни її застосування інтенсифікується, а питання про її сутність і функції набувають нового звучання. Мова швидко реагує на актуальні події в суспільстві й змінюється разом із її носіями та ситуацією.

В небезпечних ситуаціях «мова перетворюється на засіб агресивного захисту, а її норми стають етичними, формують масове несвідоме і пасивну свідомість, нездатну на відсторонене критичне судження» (Т. Ісакова) [1, с. 94]. Під час війни мова ворожнечі виконує додатково функції зниження психічної напруги, посилення національної ідентичності, згуртованості, стійкості й героїзму, мобілізації населення, дегуманізації ворога та розвитку ненависті до нього. Відтак у критичних для суспільства ситуаціях відбувається процес нормалізації мови ворожнечі, яка стає легальним засобом боротьби і ресурсом психологічної стійкості.

Водночас слід враховувати й те, що мова ворожнечі може стати засобом для маніпуляцій. Тролі й боти можуть публікувати в соцмережах спеціально підготовлені інфовкиди та коментарі, розпалювати гострі дискусії, які спонукають до дестабілізації інформаційного простору та суспільства загалом, готують цільову аудиторію до активності, вигідної суб'єкту впливу. Суспільно-політична нестабільність, невизначеність в умовах війни, емоційне сприймання подій та відсутність у значної частини користувачів соцмереж навичок критичного сприйняття інформації робить їх надзвичайно вразливими до різного

роду впливів. Тому необхідно, щоб застосування мови ворожнечі в публічній комунікації було виваженим, контрольованим, відповідальним. Важливим є розвиток медіаграмотності користувачів соцмереж та їх здатності протидіяти маніпуляціям в інформаційному просторі.

1. Ісакова Т. Мова ворожнечі як проблема українського інформаційного простору. *Стратегічні пріоритети*. 2016. № 4 (41). С. 90-97.
2. Українські медіа, ставлення та довіра у 2023 р. Опитування USAID-Internews щодо споживання медіа. URL : <https://internews.in.ua/wp-content/uploads/2023/10/Ukrainski-media-stavlennia-ta-dovira-2023r.pdf>
3. Recommendation No. R (97) 20 of the Committee of Ministers to member states on “hate speech”. URL: <http://surl.li/ntalr>